

Г.С. Усеїнова Ганна Сергіївна
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
державно-правових дисциплін
юридичного факультету
ХНУ ім. В.Н. Каразіна

ПРАВОВА КУЛЬТУРА В АСПЕКТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація: в даній статті розглядаються актуальні питання, пов'язані із юридичною освітою. Кореляцією правового виховання громадян та рівнем правової культури. Державні програми щодо правової освіти та механізми реалізації. Приводяться деякі аспекти сучасної правової освіти у ВНЗах.

Ключові слова: юридична освіта, правова культура, юрист, правознавство, правова освіта, юридичні клініки.

Аннотация: в данной статье рассматриваются актуальные вопросы, касающиеся юридического образования. Корреляцию правового воспитания граждан с уровнем их правовой культуры. Государственные программы правового образования и механизмы реализации. Предоставляются некоторые аспекты современного правового образования в ВУЗах.

Ключевые слова: юридическое образование, правовая культура, юрист, правоведение, правовое образование, юридические клиники.

Summary: in this article are reviewed questions, about law education. Links of law nurture of citizens with their law culture. Government programs related to law education and mechanism of their realization. Submitted research about law students, some aspects of law education in University.

Key words: law education, law cultural, lawyer, lawyer's speech, jurisprudence for non-law students, law hospitals.

Питання підвищення правової культури, а також надання громадянам юридичної допомоги все більше набувають актуальності. Адже вища правова освіта, правосвідомість та вирішення спірних правовідносин законними засобами у своєму базисі є взаємопов'язаними. У суспільстві поступово становиться очевидним цей логічний, принциповий ланцюжок. Навіть для громадян, які досі не ставили питання захисту власних прав юридичними засобами у голову кута. Саме тому професійним правникам потрібно досліджувати явища вітчизняної державно-правової дійсності, які демонструють цей зв'язок. Задля певного випередження та обґрунтування на високому науковому рівні цих суспільних, у край необхідних потреб.

До питання вивчення юридичної освіти зверталися у своїх наукових роботах такі вчені як: Андрейцев В., Богачов С., Ганзенко О., Губик В., Дьоміна О., Жидких А., Заболотских А., Зипунникова Н., Карпенко М., Козінцев І., Макарова О., Максимов С., Пантелеев Б., Перевалова Л., Тацій В., Шемшученко Ю. тощо [1-15, 17].

Тема є назрілою, продиктованою умовами часу. Тому ця стаття продовжує цикл наших попередніх досліджень, присвячених правовій культурі. Та стосується більш конкретних питань взаємозв'язку окремих аспектів правової культури населення й інституту юридичних клінік.

На законодавчому рівні аспекти необхідності підвищення правової культури також знайшли своє відображення. Були прийняті відповідні нормативно-правові акти: Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження примірних програм здійснення органами юстиції перевірок стану правової освіти» від 11.03.2013 № 402/5; Наказ Міністерства юстиції України «Щодо правової освіти населення» від 14.11.2011 № 3325/5; Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18 жовтня 2001 року № 992 тощо. В яких в загальному вигляді та напрямку були визначені основні завдання, мета, сприяння реалізації тощо.

Однак, необхідно зазначити, що вказані нормативно-правові акти не дають конкретних шляхів втілення поставлених завдань. Отже, нормативна база з цього питання не є досить обширною та вичерпною.

Однак, слід відмітити, що вищезгадана Програма [16], одним із шляхів реалізації визначає органічне поєднання правової освіти із загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою. Отже, вищі навчальні заклади є кульмінаційною точкою в цій структурі. Їм має бути приділена найбільш концентрована увага.

Серед основних напрямків, за якими ВНЗ можуть найбільш активно сприяти й навіть забезпечувати «приріст» та підвищення правової культури, можемо виділити наступні:

- вища освіта юристів;
- курс «Правознавство» для студентів не юридичних спеціальностей;
- активна діяльність юридичних клінік при ВНЗ.

За першими двома пунктами ВНЗ проводять діяльність постійно.

Необхідність вивчення правознавства студентами не юридичної спеціальності, обумовлюється не тільки потребами навчального процесу, а й особливостями реалізації теоретичних навичок, отриманих у ВНЗ, на практиці. До того ж неодноразово в педагогічному середовищі підіймається питання про нагальну необхідність правової освіти для громадян. Вченими вже доведена залежність рівня правової культури особи із досягненнями правової держави, забезпеченням стану законності та правопорядку, й, особливо, стану додержання прав та інтересів людини.

Постає питання, коли саме та яким чином потрібно провадити правову освіту громадян. В цьому аспекті, при вирішенні задачі, котрому рівню освіти (середньому чи вищому) віддавати перевагу, ми однозначно переконані, що вищому. Адже усвідомлення значення захисту своїх прав, виконання обов'язків, отримання для цього особливих знань, приходять до

особи у старшому, ніж шкільному віці. Нове покоління, обізнане у чинному законодавстві та своїх правах, при здійсненні трудових правовідносин, буде формувати зовсім новий рівень життя, завдяки високому рівню власної правової культури.

Для студентів різних факультетів вивчення правознавства має не аби яке професійне значення. Для прикладу наведемо користь для студентів факультету іноземних мов. Необхідність перекладати різні тексти, а особливо, документи юридичної, економічної, дипломатичної та іншої спрямованості, потребують великої уважності, знання та розуміння характерної термінології, зважаючи на їх зміст та наслідки у вигляді впливу на правовідносини.

Особливістю, зокрема будь-яких правових текстів, є наявність великої кількості спеціальних дефініцій, які не співпадають у різних мовах, іноді не мають еквіваленту на іноземній мові, наявністю у світі різних правових систем із власними особливостями, які в загальних рисах повинен знати перекладач.

Отже, користь є беззаперечною. До того ж окрім професійних навичок, також спостерігається підвищення рівня правосвідомості. Тому відповідно до норм Програми, обсяг і зміст обов'язкового курсу з правознавства визначається для загальноосвітніх навчальних закладів – потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина. Тобто взаємозв'язок «правова культура громадян - ВНЗ - правова освіта» виводиться на одне з перших місць.

Ще одним напрямком за яким ВНЗ здійснюють свою діяльність – є функціонування своєрідних центрів правової допомоги при юридичних факультетах. Тим більше, що серед найкращих студентів вищих юридичних закладів завжди спостерігається підвищена зацікавленість щодо роботи у них.

Отже, науковці-правники та юристи-практики мають представляти дослідження з цієї тематики, що стануть у нагоді як для самих студентів, так і

для удосконалення правових інститутів, що існують на даний момент у цій сфері задля підвищення загального рівня правосвідомості.

Одними з таких інститутів, що вже впроваджені на практиці та діють є: юридичні клініки та консультаційні центри на базі ВНЗ. Обидві ці структури відображають модель безоплатної та оплатної форми надання послуг.

Однак, ми надаємо перевагу юридичним клінікам, оскільки це є специфічна організація, яка має свої особливості та не належить до загальної системи надання правового захисту, а діяльність її провадиться студентами під керівництвом викладачів і діяльність її є виключно безоплатною.

Формат юридичної клініки є не новим для України. Однак, з нашої точки зору, не досить дослідженим механізмом надання правової допомоги, об'єднання студентів. Юридичні клініки мають власні стандарти, розгалужену систему, тому є найбільш підходящою структурою на базі ВНЗ для відпрацювання студентами практичних навичок.

Юридичні клініки існують у: Азербайджані, Armenії, Казахстані, Киргизстані, Молдові, Росії тощо. Отже, юридичні клініки – явище досить розповсюджене. Спільними для них є те, що студенти під наглядом викладачів надають правову допомогу. Іноді вважається, що – соціально незахищеним громадянам. Однак, вони здійснюють правовий захист суспільних інтересів.

За різними джерелами першоісторія юридичних клінік розпочинається у 1994 році. І розпочиналась із конференцій, семінарів та стажувань, регіональних семінарів, симпозіумів щодо клінічної юридичної освіти. Отже, рішення та вироблення концепції мало ознаки колегіальності. Що дозволило врахувати більше різнобічного досвіду та теорій.

Оскільки функціонування юридичних клінік при ВНЗ є окремою специфічною діяльністю для викладачів – то в рамках розвитку провадились різноманітні заходи для педагогічних працівників. Такі як: семінари для

викладачів юридичних клінік, семінари зі складання методичних посібників, регіональні семінари з підвищення кваліфікації тощо.

Однак, якщо викладачі, що приймають участь у роботі юридичних клінік, заздалегідь мають вищу юридичну освіту, вищу кваліфікацію. То щодо «сторони» студентів є певні особливості, зважаючи на те що вони при наданні правових консультацій у юрклініках знаходяться ще в процесі навчання.

Звичайно, ми переконані, що значна кількість студентів мають бажання «виходити із стін» університету вже набувши певних практичних навичок. Це бажання формується через переконання студентів, що із наявністю досвіду роботи вони матимуть більше шансів серед конкурентів. Нерідко це спонукає студентів вже на ранніх курсах працевлаштовуватися у юридичні фірми. Подібні «підробітки», з нашої точки зору, мають більше мінусів для таких студентів, ніж переваг. По-перше, надавати перше місце практичним навичкам, не набувши в повній мірі теоретичних знань – не виправдано. По-друге, несформовані «юристи» можуть отримати несвідому деформацію своїх майбутніх навичок.

Отже, користуючись можливостями, які гіпотетично надаються практикою студентів у юридичних клініках, вони повинні стати тим механізмом, який без відриву студента від навчання, під керівництвом кваліфікованих викладачів, надаватиме необхідних практичних навичок молодим правникам, які цього прагнуть.

Однак, незважаючи на всі організаційні заходи, щодо розвитку клінік, вони все ще не набули широкої популярності, піку якої ще можна очікувати, через корисну для суспільства сутність юридичних клінік.

Для розвитку клінічної юридичної освіти, враховуючи світовий досвід можна використовувати наступні заходи:

- проведення спеціалізованих тематичних конференцій;
- друк навчально-методичних посібників;

- проведення тренінгів;
- організація стажувань;
- можливість створення Фонду розвитку юридичних клінік;
- організація круглих столів;
- тощо.

Цей досвід вже використовується у світі для розвитку діяльності юридичних клінік. А тому має бути широко застосований і у вітчизняному державно-правовому просторі.

Таким чином, розглядаючи різні аспекти механізмів підвищення правової культури, можна із упевненістю сказати про взаємозв'язок рівня правосвідомості суспільства та діяльності ВНЗ. За допомогою функціонування юридичних клінік з'являється можливість: підвищення рівня підготовки студентів-юристів, убезпечення їх від недобросовісного проходження практики замість навчання, підвищення загального рівня правової культури, привчання населення до правової допомоги.

Актуальність та потреба цих досліджень підтверджується, а тому вони потребують подальшої ґрунтовної розробки, що і буде здійснено у наших подальших роботах.

Список використаних джерел:

- 1) Андрейцев В. І. Правнича освіта в Україні: проблеми теорії та практики [Текст] : навч.-практ. посіб. / В. І. Андрейцев, В. В. Андрейцев; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : Рад. шк., 2000. – 768 с.
- 2) Богачов С. В. Теоретико-правові засади правової освіти в Україні [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / С. В. Богачов. – К. : Б. в., 2010. – 20 с.
- 3) Ганзенко О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. Ганзенко. – К. : Б. в., 2003. – 16 с.
- 4) Губик В. Актуальні питання правової освіти [Текст] / В. Губик // Юридичний вісник України. – 2007. – 49 (8-14 грудня). – С. 9.
- 5) Дьоміна, О. С. Формування правової культури студентської молоді в умовах сучасного українського суспільства [Текст] : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень / О. С. Дьоміна. – К. : Б. в., 2007. – 20 с.
- 6) Жидких А. Правовое просвещение граждан [Текст] / А. Жидких // Законность. – 2010. – 8. – С. 58-60
- 7) Заболотских А. Правовое просвящение населения [Текст] / А. Заболотских // Законность. – 2009. – 8. – С. 22-25.
- 8) Зипунникова Н. Н. Институты советского права в "конвейерной ленте" правового образования: в продолжение разговора о реформе подготовки юристов в начале 1930-х гг. [Текст] / Н. Н. Зипунникова // Российский юридический журнал. – 2013. – N 3. – С. 182-195.
- 9) Карпенко М. Роль командирів (начальників) в організації і проведенні правової роботи у Збройних Силах України [Текст] / М. Карпенко // Право військової сфери. – 2007. – 11. – С. 13-15
- 10) Козінцев І. Методичні рекомендації по правовій самоосвіті [Текст] / І. Козінцев // Радянське право. – 1990. – 8. – С. 63-67.
- 11) Макарова О. В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект [Текст] / О. В. Макарова. – К.: Б. в., 2010. – 20 с.
- 12) Максимов С. І. Методологічні основи правового виховання [Текст] / С. І. Максимов // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Вісник Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого. Сер. Філософія,

філософія права, політологія, соціологія. 2010. №6 : зб. наук. пр. / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого; голова редкол. А. П. Гетьман. – Х. : Право, 2010. – С. 53-63.

13) Пантелеев Б. Н. Новые меры государственной поддержки правового просвещения в России [Текст] / Б. Н. Пантелеев // Российская юстиция. – 2011. – N 10. – С. 61-64.

14) Перевалова Л. В. Правова освіта та її роль у формуванні правової культури студентської молоді [Текст] / Л. В. Перевалова, М. Г. Окладна // Політична культура суспільства: джерела, впливи, стереотипи: Зб. ст. і тез (за матеріалами Всеукр. наук.-теорет. конф. - XX Харківські політологічні читання). – Х. : НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування АПрН України, 2008. – С. 257-259.

15) Правове виховання [Електронний ресурс] // Монографія за редакцією В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. 2-ге видання, перероблене і доповнене. – 2013. – Режим доступу: <http://pravo-izdat.com.ua/books/products/572/Pravove-vihovannya-v-suchasniy-Ukrayini.html>.

16) Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» [Текст] // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – стор. 36. – стаття 1921.

17) Шемшученко Ю. Правова освіта молоді як фактор українського державотворення [Текст] / Ю. Шемшученко // Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: Наук. пр. та матеріали конф. – К., 2001. – Вип. 1. – С. 44-45.